

Trojanski konj na pragu Evrope? Tursko članstvo u EU i evropska bezbednost

Filip Ejodus, Fakultet političkih nauka u Beogradu

Ključne reči: evropska unija, pridruživanje, turska, bezbednost, politika, članstvo

Citiranje: Filip Ejodus. 2006. *Trojanski konj na pragu Evrope? Tursko članstvo u EU i evropska bezbednost*. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Pristupanje Turske Evropskoj uniji (EU) je kontroverzna tema. Jedan od aspekata ove kontroverze jesu moguće bezbednosne implikacije turskog članstva na bezbednost čitave Evrope. Osnovno pitanje oko koga se vodi diskusija je da li će pristupanje Turske dovesti do "uvoza" kriza i konflikata u EU ili će, pak, dovesti do "izvoza" evropske zone mira i stabilnosti u Tursku i šire, na Bliski istok i Srednju Aziju. Osnovni argument ovog teksta jeste da temeljna analiza tog pitanja otkriva prilično protivrečnu sliku, pa je stoga teško odbraniti isključive stavove i prognoze. Naime, pristupanje Turske svakako može imati pozitivne posledice po bezbednost EU, ali takođe može stvoriti i mnoštvo novih, ozbiljnih i opasnih bezbednosnih izazova. Teorijski okvir ove studije čine stavovi Kopenhaške škole, posebno njena Teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa. Ipak, zaključci do kojih dolazi autor ovog teksta kada je u pitanju Turska razlikuju se od onih do kojih su došli istaknuti predstavnici pomenute škole. Dok Buzan i Diez tvrde kako bi i Turskoj i EU bilo bolje ukoliko bi Turska ostala van ove organizacije i tako nastavila da igra ulogu izolatora (Buzan i Diez 1999), ova studija pokazaće da je tako isključiv stav teško odbraniti. Argumentacija će imati tri koraka. Prvo će biti definisane osnovne konture strateškog značaja Turske za EU. Nakon toga, u tekstu će biti analizirane moguće pozitivne implikacije turskog članstva na evropsku bezbednost. Konačno, biće diskutovano o negativnim bezbednosnim posledicama ovog članstva.

1

Strateški značaj Turske

Evropsko bezbednosno okruženje dramatično se promenilo nakon završetka Hladnog rata. Tvrde bezbednosne pretnje koje su bile karakteristične za Hladni rat, kao što je, na primer, vojna invazija, ustupile su mesto višestranim, mekim bezbednosnim pretnjama, kao što su, na primer, terorizam, proliferacija naoružanja, etničke i građanske tenzije, urušenja država, organizovani kriminal, demografski pritisci i ilegalna migracija. Geografski gledano, strateška arena se iz Centralne i Istočne Evrope pomerila ka Jugoistočnoj Evropi, Severnoj Africi, Bliskom istoku, Kavkazu i Centralnoj Aziji (Drorian 2005). Sasvim očigledno, Turska se nalazi u samom središtu ovog novog strateškog prostora. Teorija regionalnih bezbednosnih kompleksa navodi da se Turska nalazi na preseku tri regionalna bezbednosna kompleksa: evropskog, bliskoistočnog i postsovjetskog (Buzan i Waever 2003). Prema ovoj teoriji, Turska igra ulogu izolatora između ova tri kompleksa. Tako, "ona nosi teret svoje teške pozicije, ali nije dovoljno snažna da ujedini ove svetove u jedan jedinstveni" (Buzan, 2003:41). Uloga Turske je da, praktično, razdvoji bezbednosne dinamike različitih kompleksa (Buzan i Diez 1999:47). Turska je uključena u bezbednosne dinamike sva tri kompleksa. U bliskoistočnom kompleksu, Turska održava veoma bliske vojne odnose sa Izraelom i odskora sa Egiptom. Takođe, ona je igrala značajnu ulogu u bliskoistočnom mirovnom procesu (Muftuler Bac 2000:297). Zatim, Turska je, kako tokom

drugog rata u Zalivu (1990-1991) tako i u naknadnom održavanju zone zabranjenog letenja na severu Iraka, bila ključni saveznik SAD, stavivši im na raspolaganje svoju vazduhoplovnu bazu Incirlik. Konačno, Turska ima prekogranične sporove sa Sirijom i Irakom povodom kontrole vodenih resursa iz gornjeg Eufrata, kao i povodom pozicije kurdske manjine u Iraku (CIA 2006).

U evropskom kompleksu, Turska je uglavnom desekuritizovala svoje odnose. Članica je NATO od 1952. godine, pridruženi je član Evropske zajednice (EC) od 1963. godine i Zapadnoevropske unije (WEU) od 1992. godine, a kandidat za punopravno članstvo u EU postala je 1999. godine. Jedini izuzetak ovome je sekuritizovan odnos Turske sa Grčkom povodom Kipra, čiji severni deo Turska drži pod okupacijom još od 1974. godine. Pravno gledano, Turska zapravo drži pod okupacijom deo EU kojoj se želi priključiti. Konačno, ali ne i najmanje značajno, Turska na Balkanu ima pet vekova dugo istorijsko nasleđe. Kako zbog kulturnih veza (na primer Bosna i Hercegovina), tako i zbog geopolitičkih računica (na primer Makedonija) i svoje dvomilionske dijaspore, Turska ima razloga da bude zainteresovana za zbivanja na Balkanskom poluostrvu.

Ona je, takođe, veoma aktivan učesnik u kavkaskom i centralnoazijskom potkompleksu. Turska na ovim prostorima ima dva važna zaloga. Prvi predstavljaju turkofone etničke i jezičke zajednice koje tu žive i koje broje preko 150 miliona pripadnika. Turska prirodno nastoji da na njih vrši uticaj, u čemu se nadmeće sa Iranom i Rusijom. Drugi predstavlja to što je ovaj region prirodno bogat naftom i gasom. "Ovi energetske resursi su toliko veliki da ko god da ih bude kontrolisao posedovaće ključni adut u strateškom balansu 21. veka" (Muftuler Bac 2000:498). U tom smislu, Turska se takmiči sa Rusijom i Iranom i oko "konkurentskih naftovodnih projekata koji će povezati naftne resurse iz Kaspijskog basena sa svetskim tržištima" (Buzan 2003:422). Pošto je Evropa energetske zavisna od nafte i gasa koji dolaze sa Bliskog istoka i iz kaspijskog regiona, Turska je na tom putu nezaobilazan koridor. Značaj ove pozicije za Evropu bio je veliki i u 20. veku, a u 21. veku će svakako porasti.

Zbog pomenutog značaja koji Turska ima za evropsku bezbednost, EU joj je, 1999. godine, ponudila perspektivu punopravnog članstva. Najpre je, tokom Luksemburškog samita održanog 1997. godine, Turskoj odbijen status kandidata za članstvo. Ipak, tokom naredne dve godine, EU je značajno preispitala svoju bezbednosnu ulogu. Jedan od ključnih razloga za to bio je i konflikt na Kosovu i Metohiji. Decembra 1998. godine, francuski predsednik Žak Širak i britanski premijer Toni Bler su u mestu Sv. Malo zajednički lansirali ideju o Evropskoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici (ESDP). Ostali evropski šefovi država i vlada su ovu ideju prihvatili tokom naredne godine na sastancima Evropskog saveta u Kelnu i Helsinkiju. Kao ključni saveznik Evrope u okviru NATO čija je stajaća vojska šesta po veličini u svetu (Muftuler Bac 2000:496), Turska se odmah pojavila kao "karika koja nedostaje", tako da je ovaj novi "skelet" evropske bezbednosne arhitekture dobio neophodne "mišiće". U tom smislu, nije nikakva slučajnost to što je Turskoj kandidatura bila ponuđena upravo na samitu u Helsinkiju, decembra 1999. godine kada je koncept ESDP i bio usvojen na nivou EU, kao i dopunjen Helsinškim ciljevima (Eralp 2000:55). Konačno, u oktobru 2004. godine Turska je dobila "zeleno svetlo" da otpočne pregovore o svom članstvu u EU. Pitanje je kakve će biti bezbednosne implikacije turskog članstva u EU. Po svoj prilici, to bi moglo stvoriti kako koristi, tako i nove izazove očuvanju mira i bezbednosti u Evropi. U naredne dve sekcije, obe strane tog "novčića" biće analizirane.

Koristi

Pozitivne implikacije mogu biti klasifikovane u tri grupe: geostrateške, geopolitičke i geokulturne. Geostrateški posmatrano, EU može imati nekoliko koristi od uključivanja Turske u evropsku bezbednosnu arhitekturu u nastajanju. Prvo, kao što je to bio slučaj sa svim prethodnim proširenjima, Turska će sa sobom u ESDP i CFSP doneti nove zadatke i misije (Sjursen 1998). Do tada udaljeni regioni Centralne Azije, Kavkaza i Bliskog istoka, postaće prvi komšiluk EU. Drugo, turska armija je veoma moćna i po svemu sudeći spremnija da se uključi u operacije koje iziskuju ljudske žrtve, nego što je to slučaj sa mnogim drugim "postmodernim" evropskim armijama koje su izuzetno osetljive na ljudske gubitke. Zbog toga, Turska može pomoći Evropi da prevaziđe jaz između municija i ambicija (Hill 1993) i da postane akter koji ima kredibilitet na međunarodnoj sceni. Treće, većina pretnji sa kojima se danas suočava EU su transnacionalne meke bezbednosne pretnje, o kojima je bilo reči ranije u tekstu. Sve ove pretnje povezuju bezbednosnu dinamiku EU sa dinamikom bliskoistočnog i postsovjetskog bezbednosnog kompleksa, bez obzira na činjenicu da li Turska igra ili ne igra ulogu izolatora. O tome govori i Havijer Solana kada kaže da "nema nikakvog strateškog smisla posmatrati evropsku bezbednost u izolaciji. U svetu koji karakteriše sve veća međuzavisnost, evropska bezbednost je povezana sa bezbednošću Azije i Afrike" (Solana 1996:3). Tursko učestvovanje u CFSP i ESDP može Evropi svakako biti od koristi kako bi na ove nove bezbednosne izazove pružila efektivniji odgovor.

Geopolitička korist koju EU može imati jeste proširenje *Pax Europea* na Tursku, a možda i šire. Tursko članstvo u EU svakako će dati zamajac političkim i ekonomskim reformama u ovoj zemlji, što će za uzvrat potpomoći garantovanje mira i bezbednosti u regionu. U tom smislu, proširenje EU može biti posmatrano kao teorija demokratskog mira u akciji (Doyle 1983). Pored toga, zona demokratskog mira evropskog bezbednosnog kompleksa će dosegnuti granice regiona u kojima bukne neki od najdubljih konflikata na planeti. Postepeno, kako uticaj EU bude rastao, tradicionalni poredak bliskoistočnih međunarodnih odnosa, zasnovanih na ravnoteži snaga i politički sile, mogao bi biti zamenjen multilateralnim mehanizmima za rešavanje konflikata, kao i liberalizacijom i demokratizacijom bliskoistočnih političkih sistema (Leonard 2005). Konačno, to bi moglo dovesti do proširenja *Pax Europea* i na Bliski istok. Na kraju, temeljna analiza mora uzeti u obzir i geokulturne argumente koji idu u korist turskog članstva (Drorian 2005). Ovi argumenti svakako idu "rame uz rame" sa pomenutim geopolitičkim argumentima, ali se ipak oslanjaju na jednu drugačiju perspektivu. Turska je jedina većinski muslimanska država koja je prihvatila sekularizam, demokratiju i tržišnu ekonomiju. Ona je istovremeno članica zapadnih organizacija, kao što su Savet Evrope, OEBS, OECD, ali i istočnih organizacija, kao što su Konferencija islamskih država (ICO) i Organizacija za ekonomsku saradnju (ECO). U tom smislu, Turska može da igra ne samo ulogu ključnog partnera u iznalaženju transregionalnog odgovora na zajedničke bezbednosne pretnje, nego i ulogu mosta u kvalitetnijem dijalogu između Zapada i Istoka. Tako ona Evropi i svetu može da posluži kao "protivotrov" za sukob civilizacija (Huntington 1993). Koliko god da su ovi argumenti koji idu u prilog turskog članstva snažni, analiza ne može ignorisati čitav niz novih izazova koje članstvo može stvoriti evropskoj bezbednosti. Oni će biti analizirani u narednom, ujedno i poslednjem delu ovog teksta.

Izazovi

Najpre, kao ključni američki saveznik, Turska bi mogla da zaustavi proces autonomizacije ESDP od NATO. Zatim, kao veliki pobornik nacionalnog suvereniteta, ona bi mogla da zaustavi ekstenziju komunitarnog supranacionalnog procesa odlučivanja u drugi stub EU, u okviru koga se nalaze CFSP i ESDP. Ipak, kao što sa pravom tvrde izvesni teoretičari međunarodnih odnosa socijalno-konstruktivističke provenijencije, iskustvo prethodnih proširenja EU sugerše da bi ove negativne posledice mogle biti ublažene međusobnim dejstvom dvaju procesa. Prvi proces je evropeizacija, odnosno prodiranje evropskih normi i vrednosti u nacionalni politički prostor. Koncept evropeizacije objašnjava to kako čak i "slabe institucije mogu uticati na preference i interese država članica, čak i u osetljivim političkim pitanjima kao što su odbrana i bezbednost" (Gamble 2001; Ladrech 1994). Drugi proces je konstruisanje zajedničkog evropskog identiteta koji pozitivno utiče na koherentnost, kao i na mogućnost stvaranja kompromisa u okviru CFSP i ESDP (Sedelmeier 2003). Do koje mere će ove dve povezane dinamike "proraditi" u slučaju Turske, ostaje ipak da se vidi.

Centralni izazov predstavlja uvoz turskih sekuritizovanih odnosa na Bliskom istoku, Kavkazu, kao i u Centralnoj Aziji u oblast ESDP. U najboljem slučaju to može paralizovati ESDP, pošto o tim pitanjima verovatno ne bi mogao biti pronađen konsenzus u okviru EU. Međutim, to bi moglo da uvuče ESDP u igru ravnoteže snaga u ovim regionima i tako podrije mogućnost *Pax Europea* o kome smo ranije govorili. U najgorem slučaju, ulazak Turske u EU bi rezultirao spajanjem visokokonfliktnog bliskoistočnog kompleksa sa desekuritizovanim evropskim kompleksom, kao i posledičnim uvozom konflikata u EU. U tom pogledu, posebno je zanimljivo razmišljati o mogućnosti uvezivanja bezbednosnih dinamika bliskoistočnog bezbednosnog kompleksa sa tenzijama na Balkanu (Buzan i Diez 1997). Malo je izgleda da će se takav scenario, u kome metafora trojanskog konja dobija punu potvrdu, ostvariti iako to ne bi trebalo u potpunosti isključiti kao mogućnost. Tursko priključivanje EU bi, takođe, moglo pokrenuti ekonomski motivisanu socijalnu bezbednosnu dinamiku. Naime, veliki broj pojedinaca, naročito u bogatijim delovima EU, strahuje da bi tursko članstvo rezultiralo lavinom turskih emigranata, koja bi se sručila na zapad Evrope u potrazi za bolje plaćenim poslom. Bez obzira na njegovu osnovanost, strah od turskih emigranata postoji i lako bi mogao biti sekuritizovan. Kombinovani efekti islamofobije, slabe socijalne integracije Turaka u EU i visoke stope nezaposlenosti izazvane ekonomskom stagnacijom u evropskoj zoni mogli bi lako pokrenuti procese ekonomske i socijalne sekuritizacije, kao i jačanje ekstremne desnice u Evropi.

Konačno, Tursko članstvo moglo bi da stvori politički izazvane procese socijalne sekuritizacije kako za EU, tako i za Tursku. Od 1920. godine Turska se nalazi na putu projekta vesternizacije. Međutim, kemalistička vizija ovog projekta je prilično arhaična i sastoji se od ideologija etatizma i nacionalizma. Ove ideologije, koje je u Tursku izvezla početkom 20. veka, Evropa danas upravo svim silama nastoji da prevaziđe. Ona zahteva od Turske da ukine snažnu ulogu vojske u očuvanju sekularnog poretka, ali to kao rezultat može imati upravo islamizaciju turskog političkog života. Kada se ovo uzme u obzir, postaje potpuno razumljivo zbog čega sve islamističke partije u Turskoj danas podržavaju ulazak u EU dok se najveći evroskeptici nalaze upravo među radikalnim "kemalistima" i nacionalistima (Kosebalaban 2002). Ovako posmatrano, "i kemalistička i islamistička Turska mogu predstavljati pretnju političkoj i socijalnoj samoidentifikaciji i Turske i EU do neprihvatljivog nivoa" (Buzan 1999:46).

Zaključak

Veoma je teško proceniti, odnosno prognozirati koji i kakav uticaj može pristupanje Turske imati na evropsku bezbednost. Geostrateški, geopolitički i geokulturni argumenti koji idu u prilog ovog članstva su nesporni. Međutim, ni kontraargumenti nisu potpuno neosnovani. Posledice turskog članstva za ESDP mogu biti veoma protivrečne. Turska uloga u stabilizovanju okolnih konfliktnih regiona može lako da se pretvori u ulogu trojanskog konja putem koga će se ovi konflikti preliti u prostor EU. Konačno, ulazak Turske može pokrenuti mnogobrojne socijetalne i političke sekuritizacije kako u Turskoj, tako i u ostatku EU. Nedvosmisleni argument koji bi išao u prilog jednoj ili drugoj tvrdnji danas je veoma teško naći, a da se pri tom ostane objektivan. Koji će se od izloženih scenarija obistinuti, zavisi od mnoštva faktora, među kojima je najznačajniji proces unutrašnje transformacije EU, sa jedne, i Turske države i društva, sa druge strane. Ako i kada dođe do ulaska Turske u EU, ni jedna ni druga strana neće izgledati isto kao što izgledaju danas. Ipak, jedna stvar se sa sigurnošću može reći: što je period pristupanja duži, to su manje šanse da će pomenute negativne posledice iznenaditi EU.

LITERATURA

- BUZAN** Barry and Waever Ole, *Regions and Powers: the structure of International Security*, CUP, Cambridge, 2003
- BUZAN** Barry and Diez Thomas, "The European Union and Turkey", *Survival*, Vol. 41, No. 1, Spring 1999, pp. 41-57
- CIA**, *The World Factbook 2005*, available at <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>
- DIEZ** Thomas, "Turkey, the European Union and Security complex revisited", *Mediterranean Politics*, Vol. 10, No. 2, 167-180, July 2005
- DOYLE** W. Michael, Kant, "Liberal Legacies and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3, 205-235, Summer 1983
- DRORIAN** Sergi, "Rethinking European Security: The interregional Dimension and the Turkish Nexus", *European Security*, Vol. 14, No. 4, 421-441, December 2005
- ERALP** Atila, "European security and Turkey", *Private View*, Spring 2000
- GAMBLE** Andrew, "Europeanization: a political economy perspective: The Europeanization of British public and social policy", *PAC/JUC*, York, 2001
- HIGASHINO** Atsuko, "For the sake of Peace and security: the role of security in the European Union enlargement Eastwards", *Cooperation and Conflict*, Vol. 39, No. 4, 347-368, 2004
- HILL** Christopher, "The Capability-Expectation gap or conceptualizing Europe's International role", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No. 3, September 2003
- HUNTINGTON** Samuel, "The Clash of civilizations?", *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, 22-49, 1993
- KOSEBALABAN** Hasan, "Turkey's EU Membership: A clash of Security Cultures", *Middle East Policy*, Vol. 9, No. 2, June 2002
- LADRECH** Robert, "Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The case of France", *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 1994
- LEONARD** Mark, *Why Europe will Run the 21st century*, Fourth Estate, London, 2005
- MISSIROLI** Antonio, "EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish delight for ESDP", *Security Dialogue*, Vol. 33, No. 1, 9-26, 2002

MUFTULER-BAC Meltem, "Turkey's Role in the EU's Security and Foreign Policies", Security Dialogue, Vol. 31(4), 489-502, 2000

SEDELMEIER Ulrich, "EU enlargement, Identity and the analysis of European Foreign Policy", RSC 13, European University Institute, San Domenico, 2003

SJURSEN Helene, "Enlargement and the common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's foreign Policy", Arena, Working Papers WP 98/18

SOLANA Javier, 'NATO in Transition', Perceptions 1/1 (March/May 1996) p. 3

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48, 11000 Beograd

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@bezbednost.org

www.bezbednost.org